

Revoluția Industrială și apariția proletariatului

Scurtă istorie a rupturii
care a inaugurat o nouă eră

SALVADOR SALORT I VIVES

CUPRINS

INTRODUCERE	6
CONCEPTUL, CRONOLOGIA ȘI EXTINDEREA PRIMEI REVOLUȚII INDUSTRIALE <i>(1750–1870)</i>	13
FACTORUL UMAN ÎN REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ: NOUA SOCIETATE DE CLASE <i>(1750–1870)</i>	65
PROLETARIATUL ȘI MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ÎMPOTRIVA INDUSTRIALIZĂRII ȘI CAPITALISMULUI <i>(1750–1914)</i>	95
BILANȚUL PRIMEI REVOLUȚII INDUSTRIALE <i>(1925–2000)</i>	125
ANEXE	131

1

CONCEPTUL,
CRONOLOGIA
ȘI EXTINDEREA
PRIMEI REVOLUȚII
INDUSTRIALE

(1750–1870)

Înainte de Prima Revoluție Industrială, economiile preindustriale se caracterizau printr-un venit mic pe cap de locuitor, printr-o populație care abia creștea din cauza mortalității ridicate, printr-un procent ridicat din forța de muncă angajată în agricultură (peste 75%), printr-o industrie și prin servicii care ocupau între 20 și 25% din populația activă, și printr-o agricultură incapabilă să hrănească întreaga populație.

Revoluția Industrială a schimbat drastic această perspectivă. Totuși, de la mijlocul secolului XX și până în prezent au existat numeroase dezbateri cu privire la această schimbare, controversele concentrându-se pe trei aspecte: validitatea științifică a expresiei, rezumată în discontinuitate *versus* continuitate; durata perioadei istorice acoperite de fenomen; și utilizarea cuvântului *industrial*.

Cronologic, Revoluția Industrială a avut loc între mijlocul secolului al XVIII-lea și a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aceasta a fost urmată de alte revoluții industriale de durată mai scurtă. Trăim în cea de-a patra din 2011 încoace. În orice caz, Revoluția Industrială în Marea Britanie a avut loc între 1760 și 1840. (Să notăm că Marea

Britanie este formată din trei țări independente timp de multe secole: Anglia, Țara Galilor și Scoția. Prima Revoluție Industrială a avut loc aproape simultan în aceste țări. Termenul Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei, sau Regatul Unit, a fost folosit până în 1921, când o parte din Irlanda, în prezent Republica Irlanda, s-a proclamat stat independent. Restul insulei, Ulster, rămâne parte a Regatului Unit. În ce privește dezvoltarea economică, Irlanda era o țară agricolă și a rămas în urma Marii Britanii. Când termenul *Anglia* este utilizat în text, se referă strict la această parte a Marii Britanii.)

După aceea, industrializarea s-a răspândit în alte țări de pe continentul european. Cele mai avansate, Franța și Belgia, s-au industrializat între 1790/1800 și 1860. Germania s-a industrializat între 1820/1830 și 1870. Statele Unite s-au industrializat între 1830/1840 și 1880. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Țările de Jos (Olanda), țările scandinave și Japonia le-au urmat exemplul. Țările din sudul Europei au rămas în urmă, iar industrializarea a avut loc acolo în secolul XX. În sfârșit, America Latină și-a început industrializarea la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată consolidată independența sa, iar țările în care aceasta s-a remarcat cel mai mult au fost Argentina, Brazilia, Mexic și Columbia.

Pe de altă parte, se pune întrebarea dacă este corect să reducem marea schimbare la un singur sector, folosind doar adjectivul *industrial* pentru a ne referi la un proces de ruptură care a afectat întregul proces de schimbare economică și demografică. Probabil că nu. Poate că ar fi mai potrivit să folosim termenii *Revoluție Economică*. Cu toate acestea, vom folosi expresiile deja consacrate în literatura istorică și economică. Să trecem la concept.

CONTEXT ISTORIC

Conceptul de Revoluție Industrială

Viziunea de ruptură

În timp ce Revoluția Franceză își făcea marile experimente pe un vulcan clo-cotind, Anglia le începea pe ale sale în domeniul industriei. Sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost marcat în această țară de descoperiri remarcabile destinate să schimbe fața pământului și să sporească într-un mod cu totul neașteptat puterea autorilor acestor descoperiri. [...] Revoluția Industrială a cuprins imediat Anglia.

G. Mori (1970)

Perspectiva de continuitate

Termenul revoluție industrială implică o schimbare bruscă, dar aceasta nu este, de fapt, caracteristică proceselor economice. Sistemul de relații umane numit capitalism a luat naștere cu mult înainte de 1760 și și-a atins dezvoltarea deplină mult după 1830: există pericolul de a ignora factorul esențial al continuității. Dar conceptul „revoluție industrială” a fost folosit de mulți istorici.

Ashton (1948)

Ce înțelegem prin Revoluție Industrială?

Conceptul de Revoluție Industrială este obiect de analiză și de interpretare din partea a două curente de istorici: curentul de ruptură și cel de continuitate. Cele două texte din caseta „Conceptul de Revoluție Industrială” ilustrează dezbaterea dintre curentul de ruptură, revoluționar și curentul de continuitate, conform căruia

în economie nu există salturi bruște. În orice caz, ambele apără, cu nuanțe, impulsul profund care, odată cu trecerea timpului, a dus la această mare schimbare economică ireversibilă.

Adeptii curentului de ruptură admit schimbări revoluționare, câtă vreme ceilalți susțin interpretări continuiste și conservatoare ale istoriei. Această divergență exclusivă a fost depășită de noile curente istorice și economice care pun accentul pe cauzalitatea multiplă. Pentru unii, cauza a fost reprezentată de schimbările instituționale, cum ar fi drepturile de proprietate și normele care reglementează contractele comerciale. Pentru alții, cauza a fost avântul ratelor de creștere a PIB-ului, creșterea bogăției și a investițiilor țării, precum și creșterea și diversificarea capitalului uman, în special burghezia antreprenorială industrială și proletariatul. Unele părți terțe subliniază drept cauze noile organizații ale muncii și dimensiunea noilor întreprinderi. Există, de asemenea, interpretări care o explică pe baza inovațiilor tehnologice și a răspândirii acestora.

Pe de altă parte, cercetarea Revoluției Industriale a fost influențată de problemele curente ale fiecărei perioade istorice. Până în anii 1920, analiza s-a concentrat asupra consecințelor sociale perfide ale Revoluției Industriale. Între anii 1920 și 1950, odată cu criza din 1929, cu depresia care a urmat și cu Al Doilea Război Mondial, incursiunile în acest domeniu au încercat să dezvăluie, din punct de vedere istoric, cursul ciclurilor economice. În „epoca de aur” optimistă a capitalismului de după Al Doilea Război Mondial, accentul a fost pus pe industrializare și pe creștere economică. Se căuta un model de creștere care să poată fi aplicat țărilor subdezvoltate sau celor aflate în curs de dezvoltare.

Criza economică din anii 1970 a evidențiat slăbiciunile modelului de creștere capitalistă, determinându-i pe istoricii economici să cerceteze rădăcinile Revoluției Industriale – protoindustrializarea. S-a pus și problema sferei geografice, legând-o de cadrul „regiunilor” mai degrabă decât de al „statelor-națiune”.

Cercetarea actuală include noi perspective, noi subiecți sociali și noi linii de studiu. Modelul de creștere capitalistă a fost văzut inițial ca o condiție prealabilă pentru creștere economică și pentru bunăstare; astăzi este perceput și ca un fel de înger exterminator cu efecte nedorite. Se caută un model de creștere economică durabilă care să evite emisiile de carbon rezultate din activitățile industriale, care produc schimbări climatice dăunătoare pentru planetă. Conferințele internaționale privind schimbările climatice sunt un exemplu clar al consecințelor perverse ale industrializării. Un acord între principalele țări generatoare de emisii va fi dificil: economiile emergente nu vor să renunțe la „beneficiile” industrializării. După cum se poate observa, trecutul ne bântuie și este esențial să îl cunoaștem pentru a proiecta viitorul. Cine a spus că istoria nu este o „știință” utilă? Dar cum s-a produs Revoluția Industrială?

Sub semnul schimbării. Schimbările tehnologice și distrugerea creatoare: vechiul nu a murit încă; noul nu s-a născut încă

Între 1780 și 1850, Marea Britanie a cunoscut a doua ruptură gigantică din istoria contemporană a omenirii. Prima, menționată anterior, a fost Revoluția Neolitică. Ciclul schimbării complete s-a

încheiat în primele decenii ale secolului XX. Dacă în ultimele două milenii până atunci schimbările fuseseră lente și moderate, în 1850, ca o sclipire într-un ochi de aur, a devenit clar deodată că trecutul nu era doar trecut, ci și mort.

O nouă realitate socio-economică a înlocuit-o pe cea a Vechiului Regim. Revoluțiile liberale burgheze au facilitat tranziția către capitalismul industrial. Schimbările, simultane, au fost cantitative și calitative și puternic interconectate. Această nouă realitate a fost ancorată pe trei platforme dinamice strâns legate între ele.

• Prima platformă a fost alimentată de un set de invenții și de inovații tehnologice a căror răspândire a creat o nouă și vastă funcție de producție. A doua platformă a constat într-un set de transformări profunde și complexe ale cadrelor socio-economic, politic și instituțional, ale ideologiilor și ale teoriei economice: schimbări în capital, în organizarea muncii, în agricultură și în transporturi; schimbări în modelele de consum, în sursele de energie și în materiile prime. Iar al treilea „glonț de argint“ a fost apariția unui nou sistem economic internațional, un preludeu al globalizării economice de astăzi.

Aceste schimbări au inaugurat o nouă eră cu o creștere rapidă a productivității și a venitului pe persoană și, pentru prima dată în istorie, creșterea populației nu a anulat creșterea constantă a economiei. Schimbarea economico-demografică a fost impresionantă deoarece, cu puțin timp înainte de sfârșitul secolului al XVIII-lea, venitul pe persoană era insuficient pentru a garanta subzistența. Venitul britanic pe persoană s-a dublat între 1780 și 1860.

Prima Revoluție Industrială a rupt echilibrul socio-politico-economic intern al țărilor și a răsturnat ordinea mondială în ce

Prima Revoluție Industrială din Marea Britanie a avut loc între a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și mijlocul secolului al XIX-lea.

privește distribuția puterii politice. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea până la sfârșitul Marelui Război sau al Primului Război Mondial, în 1918, Marea Britanie a dominat lumea din punct de vedere politic și economic.

Progresele tehnologice au contribuit decisiv la înlocuirea structurii feudale anterioare cu o nouă structură capitalistă pe parcursul unei perioade de aproximativ un secol; unele progrese au fost punctul culminant al transformărilor anterioare secolului al XVIII-lea. Efort, încercare și eroare, îmbunătățire, nevoi vechi și noi, coincidențe fericite, șansă. Pe scurt, noul nu se născuse încă, în timp ce vechiul, aflat în agonie, nu murise încă.